

podobno glavnih oseb. V ospredju avtorjevega zanimanja je skupina razumnikov, ki jih je usoda združila v isti vojaški enoti. Že to kaže, da gre za specifičen življenjski položaj s posebnim poudarkom na družbeni in mentalni različnosti glavnih oseb. Le-te so postavljene v položaj, ki briše zunanje družbene razločke, vzpostavlja enotnost človeka pred nalogo in dolžnostjo ter s tem omogoča takšen pripovedni način, ki lahko najbolje razkrije človekovo notranjost. Robert, Mičo, Niko in Boris — če omenimo samo glavne — Kavčiča ne zanimajo toliko kot inženirji, filozofi, pravniki in podobno, marveč kot ljudje, ki morajo pod istimi zunanjimi pogoji, a z različnimi notranjimi dispozicijami preživljati enake dogodke. Na dnu Kavčičevega romana je torej osnovni spoznavni spopad človekovega bivanja, spor med subjektivnim in objektivnim, uresničen v prostoru, ki je ali lahko postane usodna preizkušnja.

Vse omenjeno pa našo misel vodi še dalje. Kavčičev roman nima prvobitnega nagiba v tem, da opiše življenje v vojašnici. Njegovo izhodišče je težno in hoče ugotoviti miselna, nravna in bivanjska križišča med sodobnimi razumniki. Zato je snovna in vsebinska določena samo opredmetenje temeljnega nagiba, nekakašna moderna alegorija, ki naj v čutno nazorni podobi prinese nekaj povsem drugega. To drugo pa je — iskanje smisla. Mestj, ki govore o smislu človekove poti skozi življenje, je v Kavčičevem romanu izredno mnogo. To niso idejno enosmerna mesta, ampak senzibilno krčevita zaleptavanja, ki se z različnih strani približujejo središču problema. To naskakanje na koncu koncev odseva tudi iz razločkov med protagonisti. Med njimi sta manj pomembna karierist Niko in Mičo, ki ga notranji dvomi preleve v melanholika. Razumljivo je, da ta dva nista v središču avtorjeve pozornosti. Kavčič ima njuno inačico za obrobno možnost sodobne življenjske usmeritve. Težišče je postavil na Roberta in Borisa. Prvi je tehnični izobraženec, pred katerim stoji bleščeča strokovna pot. Kot človek pa je zakrnel; njegova človečnost je izginila v egocentризmu in v nravni neodgovornosti. Do umetnosti ima indiferenten odnos; ve, da obstaja, ali meni, da bi se ponižal, ko bi kdaj pogledal v njen svet. Zavaljo tega je njegovo razčlovečenje še pojačano ter dobiva izredno velik pomen. Boris je iščoč človek, ki se zapreda in izgublja, a v življenju najde sebe prav sredi nešteatih preizkušenj, s katerimi se spoprijema. Na ta način uresničuje svoje globlje bistvo, ki ga izraža z nravno odgovornostjo, z individualno resnobo in s poštenostjo. Edino z odločanjem, z dejanjem in z angažiranjem človek ostaja individualno živ in dragocen. Čeprav mu ta rešitev ne odvzema strahu in osamljenosti, je edina, ki je mogoča.

Bivanje in nravna iskanja, tj. filozofska postavitev vprašanja o smotnosti in o smislu človekovega življenja, je tudi pred oblikovno uresničitev postavila določene zahteve. Ugotovili smo že alegorični pomen vnanje vsebine. To pomeni, da ima Kavčičevo *Upanje* dve estetski ravnini: resnično dogajanje (teza o bivanjskih možnostih) in naturistično opredmetenje (služenje kadrovskega roka). Notranja protislovnost takšne razpostavitve je dalekosežna. Zahteva izredno spretnost, ki omogoča notranjo uravnovesenost; to pomeni skladno funkcioniranje, ki izhaja iz svojega in edinega središča. Vzpostavitev takšnega razmerja se Kavčiču ni povsem posrečila, zaradi česar obe estetski ravnini prečesto ležita ena ob drugi in ne — kot bi bilo treba — ena v drugi. Tudi pri avtorju *Upanja* se dogaja proces, ki ga spremljamo pri vseh pomembnejših predstavnikih starejšega in srednjega rodu slovenskih prozaistov: v njihovo doživljanje je vdrla povsem nova vsebina, za katero pa imajo na razpolago (ali edino obvladajo) samo stara izrazna sredstva. Sodobna slovenska proza stoji pred problemom, ki je zelo pereč: posvetiti vse moči svojem u izraznemu prestrukturiranju ter doseči raven lirike in dramatike. Pred tem problemom je klonil tudi Kavčičev roman *Upanje*. Ker pa je avtor — kakor kaže — našel svojo duhovno os, ni razloga, da ne bi verjeli v prihodnost, ki mu bo prinesla tudi ustrezno oblikovno zrelost.

Jože Pogačnik

V BISTVU PISCI GOTOVO PRAV MISLIJO...

V svojem odgovoru na moj članek o vrstah oziralnih odvisnikov je France Jesenovec (JiS 1966, 152—154) najprej potegnil ostro ločnico med »veljavno slovnico«, Tomšičem in seboj ter med menoj, ki mislim drugače o oziralnih odvisnikih takšne vrste kakor »oni«. V jedru mi daje sicer prav, češ da so to po »smiselni« analizi drugačni in ne prilastkovi odvisniki.

Nato je skušal z razpravljanjem o odnosnici *vsak* k oziralnemu zaimku *kdor* ugotoviti potrebnost ali nepotrebnost te korelacije in prišel do spoznanja: »Po vsem povedanem bi bil *vsak* kvečjemu odveč ...« Zdi se mi, da sem trdil jaz prav isto: »Zato temu zaimku (*kdor*) ni potrebna odnosnica ...« in malo prej: »Če bi že moral imeti korelacijo, bi uporabil rajši *vsakdo* ... ki.«

Avtorjev ekskurz v zgodovino zaimka *vsak* me ni prepričal o jezikovni kultiviranosti in korektnosti uporabnikov korelacije *vsak*, *kdor*, za kar navsezadnje gre, kadar govorimo o knjižnem jeziku.

Ko sem razpravljaj o »smiselni« in »formalni« analizi, sem bil prepričan, da sem se dovolj jasno opredelil samo za »smiselno«, ker se mi zdi, da analize, ki ne bi bila smiselna, sploh ni ali pa je nesmiselna. Vendar ostaja Jesenovc pri obeh možnostih, priznava pa, da je treba izraza pri njegovih primerih zamenjati, da je torej *kdor dela* v zvezi *Kdor dela*, *zasluži plačilo* smiselno osebkov, v zvezi *Vsak*, *kdor dela*, *zasluži plačilo* pa formalno prilastkov odvisnik.

O obeh vrstah analize bo torej še treba razpravljati, s čimer se bo najbrž razčistilo tudi vprašanje vrste takšnih odvisnikov.

Kar me je v Jesenovčevem članku silno presenetilo, so misli v predzadnjem odstavku: »Nikoli nikjer ni noben naš slovenist drugače učil, kakor da so odvisniki stavčni členi ali deli stavčnih členov nadrednega stavka. Podobno uče tudi vse naše slovnice, čeprav je res, da rabijo malce nerodne izraze, da odvisniki stavčne člene »nadomeščajo«, ali da so »dodani« glavnemu stavku v pojasnilo. Gre pač za premalo natančno izražanje, v bistvu pa pisci gotovo prav mislijo.«

Ali prav razumem zadnji stavek? Je to pot, ki pelje k boljšemu spoznanju, k resnici? Ali naj se zadovoljimo z *malce nerodnimi izrazi in s premalo natančnim izražanjem*? Ali res ni *nikoli nikjer ... noben naš slovenist drugače učil* in so ostale vse napake le v »veljavni slovnici« in jezikovnih vadnicah, ki so se naslonile nanjo, prevzemale njene formulacije in primere?

Iskreno bi bil vesel, če bi bilo res. Čudno pa je le, če v *bistvu pisci gotovo prav mislijo*, da svojega *premalo natančnega izražanja in malce nerodnih izrazov* ne popravijo vsaj v »popravljeni« izdaji slovnice, ko so bili na napake že opozorjeni. In prav teh napak ne manjka v nobeni izmed jezikovnih vadnic, ki so se naslonile na »veljavno« slovnico iz leta 1956, izdaja iz leta 1964 pa je njen *ponatis* in ne *popravljen izdaja*, razen poglavja o pravopisu.

Kdo bi potem še verjel v čudež, da bi vsi slovenisti učili bolje in pravilneje kot »veljavna« slovnica in jezikovne vadnice, ki so nastale po nji? Ali avtorji teh učbenikov niso slovenisti? So se vsi drugi slovenisti, razen peščice kritikov ali vsaj recenzentov veljavne slovnice, domenili za kak *kulturni molk* in boljše uče, kakor pa so se naučili? Kako pa uče neslovenisti materinščino od prvega razreda osnovne šole do najvišjih razredov najrazličnejših šol druge stopnje, ko jim ni na voljo — razen Toporišičevega Slovenskega knjižnega jezika 1 — prav mič drugega kakor omenjeni učbeniki ali kvečjemu še kaj manj pomembnega in še bolj zastarelega?

Prav ta Jesenovčev prispevek me prepričuje, da je skrajni čas za temeljit kritični pretres dosedanjih ugotovitev, premišljevanj in formulacij o sintaksi stavka, k čemur bom poskusil prispevati svoj delež z vrsto samostojnih člankov.

Boris Misja

GRADIVO

VPRAŠANJE JEZIKOVNE KULTURE NA SLOVENSKEM*

Ni zgolj naključje, da ravno manjši narodi posevčajo nenavadno veliko pozornosti jezikovnim vprašanjem in skrbi za narodni jezik. To velja v polni meri za Slovence in za slovenščino, ki se rabi v političnem, gospodarskem in kulturnem življenju ene izmed republik Socialistične federativne republike Jugoslavije. Nesluten razmah funkcij sloven-

* Prim. strnjen pregled F. Novaka, *Najvažnejša stališča v pravopisni vojni*, JIS 9, 1964, str. 62.
* Prevod tega Petrovega članka objavljamo na željo, ki je bila izražena na seji republiškega odbora SD: le-temu — in ne uredništvu JIS — so se v zvezi z zapiskom »Naša reč« 49/1966 in »Vprašanja jezikovne kulture na Slovenskem« (avtor J. Toporišič), objavljenem v 4. številki letošnje JIS, od bralcev našega časopisa pritožili v posebnem dopisu F. Bezlaj, J. Jurančič, T. Logar in B. Urbanič, v drugem pa T. Korošec, A. Muha, F. Novak in V. Majdič.